بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند

گەشتێک بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا

ئاسۆی حەسەنزادە

ژوئیەی ٢٠١٤

بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند: گەشتێک بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا
ئاسۆی حەسەن زادە

بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند: گەشتێك بە نێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا

ئاسۆی حەسەن‌زادە

ژوئیەی ٢٠١٤

بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند: گەشتێك بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا

- نووسینی: ئاسۆی حەسەنزادە
- ژوئیەی ٢٠١٤
- دیزاین: ئەیوب شەهابیراد

«ئەمن زۆر هۆگری خوێندنەوەم. هەموو گۆڤارەکان، ڕۆژنامە بیانی و ئێرانییەکان لەکوردستان دەخوێنمەوە و زۆریش هۆگری خوێندنەوەی ڕۆمان و کتێبە زانستییەکانم. بەڵام حەزم زۆر لە شێعرە. لە کوردستان شەوی شێعر پێک دێنین و منیش شێعر دەخوێنمەوە. هۆگرییەکی یەکجار زۆرم بە شێعری کلاسیکی ئێران هەیە، بۆ نموونە حافز و سەعدی و خەییام و بابا تاهیری عوریان و فیردەوسی. هەروەها بە شێعری کلاسیکی کوردی بەتایبەتی گۆران کە شاعیری سەدەی بیستەمی کوردستانە و ئەحمەدی خانی کە شاعیری کلاسیکی کوردە. لە شاعیرە نوێیەکان نادر نادرپوور و ئەحمەدی شاملووم بەدڵن و دیوانەکانیانم هەیە. پەروینی ئیعتیسامییشم زۆر خۆش دەوێ و هەست دەکەم شێعرەکانی زۆر لە ژیانی ئێستای من نزیکن.»

(دوکتور قاسملوو)

کردنەوەی دەروازەی کۆشک

فرانسوا مۆریاک، ئەندامی ئەکادیمیی فەڕانسە و خەڵاتی نۆبێلی ئەدەبیات، دەڵێ «پێم بڵێ چ دەخوێنیەوە تا پێت بڵێم کێی، بەڵام باشترت دەناسم ئەگەر پێم بڵێی چ شتێك سەرلەنوێ دەخوێنیەوە».

ناسین و تێگەیشتن لە جەوهەر و ناخی کەسایەتی و بیروباوەڕی مرۆڤە گەورەکان تەنیا بە پشتبەستن بە ریوایەتی رەسمیی ژیانیان و وتە و کردەوەی ئاشکرایان نایەتەدی. بەڵکوو هەڵسوکەوت و دونیا و دیکۆری نێو ژیانی تایبەتیشیان سەرچاوەیەکی بەنرخی ئەم دەرک و بەدواداچوونەیە. رەهەندێکی گرینگی ئەم دیوە کەمتر دیارەی ژیانی کەسایەتییەکان – بەتایبەتی هی رێبەرانی سیاسی- بواری خوێندنەوە و موتالعەیە کە بە سەرنجپێدان و لێوردبوونەوەی دەکرێ بە بابەتەکانی جێگای سەرنج و هۆگریی کەسایەتییەکە ئاشنا بین و تا ڕادەیەک بۆمان دەربکەوێ کە لەژێر کاریگەریی کامە بەرهەمە فیکری و ئەدەبی و کام تێز و لێکۆڵینەوانەدا (تەنانەت ئەگەر لە ئەنجامی رەتکردنەوەشیاندا بووبێ) دەزگای هزر و روانین و شێوازی ئاخاوتن و دەربڕینی کەسایەتییەکە بیچم و نێوەرۆکی وەرگرتووە.

یەک دوو ساڵە لە بەرە بەری ساڵڕۆژی شەهید بوونی دوکتور قاسملوودا

ئەو بیرە و ئەو پرسیارە لە مێشکم دا کەڵکەڵە دەکا کە –هەروەک چۆن گەلانی تری جیهان بۆ سەروەران و سەردارانی خۆیانی دەکەن- ئایا ئێمەش دەتوانین چی بکەین بۆ ئەوەی ئەو شتانەی ئەو رێبەرە مەزنە لەدوای خۆی بە یادگار بۆ گەلەکەی بەجێ هێشتوون (لە کتێب و نامە و دەستنووس و فایلە دەنگی و رەنگییەکانی را بگرە هەتا ئاڵبۆم و کەلوپەلە تایبەتییەکانی) بە چەشنێک وەسەریەک بخەینەوە کە لە مەترسیی ژاکان و فەوتان رزگاریان بێ و لە هەلومەرجی لەباردا مووزەیەکیان (ئەگەر کرابا جارێ لە «ئاخرین ماڵی ژیانی» لە قەندیل) لێ دروست بکەین کە هەم ببێتە زیارەتگایەک بۆ هۆگران و ئەویندارانی بیروباوەڕ و رێبازەکەی؛ هەم ئەرشیڤێکی زیندوو بۆ بەردەستی مێژوونووس و لێکۆڵەرانی مەسەلەی کورد. بەشی هەرە زۆری ئەم کەلوپەلە تایبەتییانە لە دەرەوەی وڵاتە (لەگەڵ هێندێکیان لە پاریس هاوماڵ بووم)، بەشی کەمتریشی لە کوردستانە کە ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر کتێبەکانی، لەنێو کتێبخانەیەکی بچووکدا و بە چەشنێک کە شیاوی ئەو یادگارە بەنرخانەیە، لە ژووری کۆبوونەوەکانی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا راگیراون [ئەو ژوورە لە مووشەکبارانی قەڵای دێموکراتی لە ٨ی سێپتامبری ٢٠١٩دا خاپوور بوو، بەڵام کتێبەکان ئەگەرچی زیانی زۆریان پێ گەیشت، هەر ماون و ئێستا لە شوێنێکی دیکە راگیراون].

ماوەیەک بەر لە نووسینی ئەم دێرانە هاورێیی هەمیشە لەدڵمدا، د. هاشمی ئەحمەد زادە پرسیاری لێ کردم کە بۆچی شتێک لەسەر نێوەرۆکی کتێبخانە تایبەتییەکەی د. قاسملوو ئامادە ناکەن؟ ئەمن کە بۆخۆشم دەمێک بوو بیرم لە

کارێکی وا دەکردەوە، بڕیارم دا دەستی لێ بزێوم. هەربۆیە لە بیست و پێنج ساڵەی شەهید بوونی دوکتور قاسملوودا، ئیزنم بە خۆم دا دەرگای ئەو کتێبخانەیە بکەمەوە و دەست بۆ کتێبەکان بەرم. ساتەکانی دەسپێکی ئەو سەردانە بۆ من پڕ بوو لە هەژان. وەک ئەوە وا بوو دەست بۆ کەرەسەیەکی پیرۆز ببەم و پێی بنێمە نێو دیار و دەڤەرێکی ئەفسانەیی، مەملەکەتێک کە لەودا هەستم نەدەکرد میوانێکی نەخوازراو بم، بەڵام هەستم بە بچووکی دەکرد. کتێبەکان بۆنی دوکتور قاسملوویان لێ دەهات، هەر ئەو کتێبانە بوون کە لە ساڵانی سەختی خەباتی شاخدا، بەدەم هاڕەی تەیارەی دوژمن و هاژەی تاڤگەکانی کوردستانەوە، لەنێو چادر و لەژێر کەپرەکاندا، هاوڕێ و هاودەمی کاتە کەمتر ئازاد و ئارامەکانی بوون. دەتگوت گەلەریی مێژوون، رەنگی تێپەڕینی رۆژگاریان گرتبوو و دیار بوو سێبەری سەدە و هەزارەیەکی نوێیان بەسەردا کشاوە. پڕ بوون لە سەرەقەڵەمی خۆی و دەسخەتی ئەو نووسەرانەی کتێبەکانیان پێشکەش کردبوو. «تاریکستانی ئەشباح» نەبوو ئەو کتێبخانەیە، چراخانی ئەرواحی گەش و رووناک بوو...

پۆلێنی کتێبەکان

یەکەم کتێب کە سەرنجی راکێشام کتێبێکی ئینگلیسی بوو سەبارەت بە هونەری کتێبخانەداری کە کۆمەڵێک وتاری ڤیلادیمیر ئیلیچ لێنین-ی سەبارەت بە گرینگیی پەرەپێدان بە فەرهەنگی کتێب خوێندنەوە و سیستمی رێکخستنی کتێبخانەکان لە یەکێتیی سۆڤییەت لەخۆ گرتبوو. دەمودەست کەوتمەوە یادی ئەو بەیانییە بەهارییەی قەندیل کاتێک دوکتور قاسملوو لە ماڵی عەبدوڵڵای حەسەن زادە چاوی لە کتێبخانەکەی ناوبراو دەکرد و بابم بە ئیشارە بە من گوتی «ئەوەش کتێبخانەدارەکەمە!». دوکتور قاسملووش لە وڵامدا گوتی: «کتێبخانەداری عیلمە!». ئەوکاتە بۆم پرسیار بوو کە چۆن دەکرێ کارێکی «سادە»ی وەک کتێب راگرتن عیلم بێ و نەمدەزانی کتێبخانەداری لە دنیای پێشکەوتوودا وەک دیسیپلینێکی ئەکادیمی و زانستی ئەژمار دەکرێ.

گەشتێک بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا وێستگە یەک لەدوای یەکەکانی ژیان و خەباتی ئەومان بیر دەخاتەوە و زۆر شتی تازەمان لەبارەی کەسایەتی و بیروباوەڕی ئەو پیاوە سیاسییە کە کتێب خوێنەوەیەکی بەبڕشت بوو، فێر دەکا. هەڵوەستەی ورد و وەرددانەوەی بەلەبارێی کتێبەکان کۆمەڵێک

نیشانەمان سەبارەت بە ڕەگ و ریشەی بیرۆکەکانی قاسملوو، و هەوێنی خەون و خولیا و نیگەرانی و هیواکانی دەخاتە دەست. نیشانەگەلێك کە بۆ ئەوە دەبن لەگەڵ زانیارییەکانی دیکەی پێوەندیدار بە رابردوو و روانگەکانی قاسملوو لە تەنیشت یەک دابنرێن و لە ساغکردنەوەی پازڵی قاسملوودا کەڵکیان لێ وەربگیرێ.

دیارە ئەم کەڵك وەرگرتنە پێویستە زۆر بەپارێزەوە ئەنجام بدرێ، چونکە هەرچەشنە ئاکامگیرییەکی خێرا و رەها لەبارەی کاریگەریی تەک تەکی کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە لەسەر دوکتور قاسملوو لەجیاتی ئەوەی شوێنهەڵگر بێ دەتوانێ شوێنونکەر بێ و بە هەڵەمان دا ببا، بەتایبەتی ئەگەر ئەوەمان لەبەرچاو بێ کە دوکتور قاسملوو رێبەر و سیاسەتمەدارێکی کردەوەگەرا و واقیعبین و خاوەن خوێندنەوەی تایبەت بەخۆی لە رووداو و دیاردەکان بوو و قەت نەدەچووە ژێر باری گوتاری زاڵ و خانەبەندییە تیئۆرییە پێشتر دارێژراوەکان.

تەنانەت بڕیاردان لەسەر ئەوە کە هەموو کتێبەکان مسۆگەر هەڵبژاردەی خۆی یان جێگای سەرنج و هۆگری خۆی بوون، هەمیشە کارێکی ئاسان نیە. خاڵێکی سەرنجڕاکێش و هەژێنەر سەبارەت بە ساغکردنەوەی پێوەندیی دوکتور قاسملوو لەگەڵ ئەو کتێبانە ئەوەیە کە لەبەر ئەوەی دوکتور سادقی شەرەفکەندی جێگرەوە و لەڕووی سیاسی و حیزبییەوە میراتگری دوکتور قاسملوو بوو، بەوێنەی سەفەری ژیان و خەبات و گۆڕغەریبیی پێرلاشێزیان، کتێبەکانی نێو کتێبخانەکانیشیان دەستلەملانی یەکتر بوون و زۆر جار دەبینین کە کتێبێکی ئەمیان لە نێو کتێبخانەکەی ئەویاندا ئارامی گرتووە و نەگەڕاوەتەوە شوێنی خۆی. هەروەها هەژێنەرە کە جار جارە لەو کتێبخانەیەدا

تووشی کتێبی وا دەبین کە لەپاش مەرگی دوکتور قاسملوو و لەپێوەندی لەگەڵ ئۆدیسەی ژیانی قاسملوودا نووسراون، وەک بۆ نموونە نامیلکەی فەڕانسەیی «دوکتور قاسملوو، پیاوی ئاشتی و دیالـۆگ»، یان نوسخەی ئیسپانیۆلیی کتێبەکەی کارۆل پرۆنهووبێر، بەناوی «خولیا و مەرگی ڕەحمانی کورد».

سەبارەت بە کتێبەکانی دوکتور قاسملوو و ئامرازی دەستنیشانکردنی رادەی گرینگیان هێندێک نیشانە هەن کە دەتوانن یارمەتیدەر بن. بەشێک لە بەرهەمەکان ڕێچکە و شوێنەواریان بە ڕوونی لە قسەکانی دوکتور قاسملوودا وەبەرچاو دەکەوێ، لە نووسینەکانیدا بۆخۆی ڕاستەوخۆ وەک سەرچاو کەڵکی لێ وەرگرتوون، یا لە کۆڕی دۆستان و هاوڕێیانیدا زۆر جار ئاماژەی پێ دەکردن. پێوەندیی نێوان کتێبەکان و دوکتور قاسملوو و کاریگەرییان لەسەر بیر و خەیاڵی، بێگومان لەو حاڵەتانەشدا ئاسانتر دەدۆزرێتەوە کە لەلایەن نووسەرەکانەوە پێشکەشی کراون یان قەدیان شکاوە و جار جارە و لێر و لەوێ یادداشت و سەرەقەڵەمێکی دوکتور قاسملوویان تێدا بەجێ ماوە. زۆر لە کتێبەکان لەسەر بنەمای تێگەیشتنێک کە دۆستانی دوکتور قاسملوو بەتایبەتی دۆستە بێگانەکانی لە بوارەکانی جێگای سەرنجی دوکتور قاسملوو بوویانە، بۆ وی نێردراون. لەنێو هەموو کتێبەکانیشدا بەنرخترینیان لەڕووی بایەخی عاتیفی و مێژوویی‌یەوە ئەوانەن کە وەختی خۆی دوکتور قاسملوو بۆخۆی دابینی کردوون و نیشانەی لێ داون. ئەو عادەتی بوو لە لاپەڕەی پێش کۆتایی ئەو کتێبانەدا کە بۆی گرینگ بوون و هی خودی خۆی بوون بە لاتینی و بە خەتێک کە کەمێک وەک خەتی تەبیبان دەچێ دەینووسی «ڕەحمان»، خەتێکی

بەژێردا دەکێشا و لە خوارەوەی ئەو خەتەش ڕێکەوتی ڕۆژەکەی دەنووسی.

لەگەڵ ئەوەدا کە بەهۆی هەلومەرجی سەختی خەبات و ڕاگوێزرانی بەردەوامی بنکەی سەرکردایەتیی حیزب و دژواریی دەستڕاگەیشتن بە کتێب و سەرچاوەکان لەو سەردەمەدا، ژمارەی سەرجەم کتێبەکان زۆر نیە (چەند سەت جلد)، هەر لە یەکەم ڕوانیندا دەوڵەمەندیی کتێبخانەکە چ لەڕووی زمان و کات و شوێنی چاپی کتێبەکان و چ لەڕووی جۆراوجۆریی بوار و بابەتەکانەوە سەرنج ڕادەکێشێ. بەڵام مەسەلەیەکی گرینگ کە لە هەڵسەنگاندنی ئەو کتێبخانەیەدا دەبێ لەبەرچاوی بگرین ئەوەیە کە ئەو کتێبخانەیە تەعبیر نەک لە هەموو ژیانی فیکریی دوکتور قاسملوو، بەڵکوو تەنیا تەعبیر لە دەساڵی کۆتاییی ژیانی دەکا، ئەگەرچی زۆر کتێبیشی تێدان (بەتایبەتی لەبواری مێژوویی و هزریدا) کە پاش شەڕی دووەمی جیهانی چاپ کراون یان لە شەستەکانی زایینیدا ئەودەم کە دوکتور قاسملوو لە پراگ دەژیا یا لە حەفتاکاندا کاتێك لە پاریس بوو، دابینی کردوون.

چاوخشاندنێک بەو کتێبە دێرینانەی دوکتور قاسملوو لەگەڵ خۆی هێناونیەوە کوردستان و بەگشتی بە سەرجەم کتێبەکان، دوو ئاکامگیریی مانابەخشمان لەبارەی پۆلێنی کتێبەکان دەداتە دەست :

یەکەم، لەگەڵ ئەوە کە دوکتور قاسملوو بە پلەی جیاواز شارەزای نزیک بە دە زمانی زیندووی جیهانی بەتایبەتی ڕووسی و زمانە سلاڤەکان بوو، زیاتر لە حەفتا لە سەدی کتێبەکانی بە زمانی فەڕانسەیین. سەرنجڕاکێشە کە بزانین تەنانەت کتێبەکانی پێوەندیدار بە مارکسیسزم- لێنینیزمیش کە دوکتور قاسملوو لە گەنجێتیدا پەیدای کردوون و ڕایگرتوون، زۆربەیان بە زمانی فەڕەنسیین.

لەنێو زمانەکانی دیکەدا کوردی و فارسی بە پلەی دووەم، زمانە سلاڤەکان بە پلەی سێهەم، ئینگلیزی بە پلەی چوارەم، عەرەبی و ئاڵمانی بە پلەی پێنجەم دێن و تاق و لۆقیش کتێب بە زمانی تورکی وەبەرچاو دەکەوێ. هۆی باڵادەستیی زمانی فەڕانسەیی لەم کتێبخانەیەدا تەنیا بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە لەو ساڵانەدا کە ئەو کتێبخانەیە شکڵی گرتووە زۆربەی ئەو بیانییانەی بەمەبەستی ڕۆژنامەوانی یا بۆ یارمەتیی پزیشکی و ئینسانی سەردانی کوردستانیان کردووە فەڕانسەیی بوون، یا ئەوە کە فەڕانسە وێستگەی یەکەم و سەرەکیی سەفەرەکانی دوکتور قاسملوو بۆ دەرەوەی وڵات بوو. بەڵکوو ئەو مەسەلەیە پێش هەموو شتێک بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە هەر لە بنەڕەت ڕا زمانی فەڕانسەیی لە دنیای مەعریفیی دوکتور قاسملوودا جێگەی یەکەم یا هەر نەبێ ڕیزی یەکەمی هەبوو. کاریگەریی زمانی فەڕانسەیی بەسەر زمانی بیرکردنەوە و ئاخاوتنی دوکتور قاسملووەوە تەنانەت ئەو کاتەی بە کوردی یا بە فارسیش قسەی دەکرد بە ڕوونی دیار بوو، ئەگەرچی ئەو کاریگەرییە نەدەگەیشتە ڕادەی کاریگەریی هەمان زمان لەسەر مێکانیزمی بیر و دەربڕینی دوکتور شەرەفکەندی، و زانستی کەلامی دوکتور قاسملوو شوێنەواری ڕەوانبێژییانەی زیاتر لە زمانێکی سەرەکیی پێوە دیار بوو.

دووەم، لەگەڵ ئەوەدا کە بواری پسپۆڕیی ئەکادیمیی دوکتور قاسملوو ئابووری بوو، بە تاق و لۆق کتێبێک لەو کتێبخانەیەدا هەڵدەکەوێ کە پێوەندیی بە زانستی ئابوورییەوە هەبێ (بۆ نموونە یەک لەو تەنیا دوو کتێبە تورکییەی باسی ئابووریی کوردستانی تورکیە دەکا یان چاپی تورکیی نامیلکەیەکی خۆی سەبارەت بە کوردستانی ئێران کە بە یادداشت و سەرەقەڵەمەکانی

نێوەوەی ڕا دیارە دوکتور قاسملوو زۆر لە چاپ و وەرگێڕانەکە ڕازی نیە).
لەلایەکی دیکەوە، ئەگەرچی دوکتور قاسملوو لەڕووی تیئۆری و فەلسەفەی سیاسییەوە هۆگر و هەڵگری چەمکە هزرییەکان بەتایبەتی لە مەکتەبی مارکسیستیدا بوو، کەچی کتێبە فیکری و ئیدئۆلۆژیکەکان کەمترین جێگەیان لەو کتێبخانەیەدا بەنسیب بووە و بە پەنجەکانی هەردوو دەست دەژمێردرێن.

زۆربەی هەرە زۆری کتێبەکان پێوەندییان بە مەسایلی ژێئۆپۆلیتیک و سیاسەتی دەرەوە و ململانەی زلهێزەکان و کێشەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستەوە هەیە. کەموکوڕییەکانی سۆسیالیزمی مەوجوود و پێویستیی ریفۆرم، ئەحزابی چەپی دنیا و سۆسیال دێموکراسی، مێژووی جیهان بەتایبەتی ئینقلابەکان، بیۆگرافی و بیرەوەریی سیاسەتمەدارانی ناسراو، کێشە و پێوەندییەکانی جیهانی سێهەم، ڕۆژهەڵاتناسی و مێژووی ئێران، کوردۆلۆژی، مافی مرۆڤ، تێرۆریزم، خەباتی پارتیزانی و تاکتیکە نیزامییەکان بوارەکانی دیکەی کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە پێک دێنن. بێگومان لەو کتێبخانەیەدا ژمارەیەکی زۆر کتێب و بەرهەمی ئەدەبیش (چ لەبواری ڕۆمان و شێعری بێگانە بەتایبەتی فەرەنسی و چ لەپێوەندی لەگەڵ زمان و ئەدەبیاتی کوردی‌دا) وەبەرچاو دەکەون. هەروەها سەرنجڕاکێشە کە بزانین لە تەواوی ئەو کتێبخانەیەدا تەنیا یەک دانە کتێب لەپێوەندی لەگەڵ ئایین و ئایین‌ناسی‌دا هەیە کە ئەویش پێوەندیی بە تێئۆلۆژیی ڕزگاریی مرۆڤەوە هەیە.

هەمووی ئەمە بە مانای بێمەیلی و گرینگینەدانی چیدیکەی دوکتور قاسملوو بە پسپۆڕییە ئەکادیمییەکەی خۆی و بەگشتی بە بواری فیکر و تیئۆری نیە. بەڵکوو مانای ئەوەیە کە کتێبخانەکەی ساڵانی دوایی ژیانی

دوکتور قاسملوو ڕەنگدانەوەی هەلومەرجی سیاسیی ئەوکات و پێویستییە مەعریفییەکانی ئەو لەو سەردەمەدا بووە. بە کورتی دەتوانین بڵێین کە ئەو کتێبخانەیە کتێبخانەی عەمەلیی سیاسەتمەدارێکی عەمەلگەرایە کە لەو دوایین قۆناغەی ژیان و خەباتیدا کە قۆناغی هەرە پڕشنگدار و درەوشاوەی بوو، ئەوەندەی سەرنجی دەدایە پرسەکانی بواری سیاسەتی واقیعی و خەباتی بەکردەوە، ئەوەندە خۆی بە بابەتە تەنیا فیکری و تیئۆرییەکانەوە خەریک نەدەکرد.

سەبارەت بە نێوەرۆکی کتێبەکانی هەر کام لەو بوارانەی باس کران، لەگەڵ ئەوە کە کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە بەپێی بوار و بابەت پۆلێن و ڕەدیف نەکراون، بەڵام دەتوانین بۆ مەبەستەکانی ئەم وتارە کتێبەکانی هەرکام لە بوارە ئاماژە پێکراوەکان وەسەریەک بخەینەوە و نموونەی ماناداریان لێ بێنینەوە.

بواری هزر و ئیدئۆلۆژی

هەروەک باسمان کرد و ئاماژەمان بە هۆیەکەشی کرد، ژمارەی ئەو کتێبانەی نێو ئەم کتێبخانەیە کە نێوەرۆکێکی تەنیا هزری و ئیدئۆلۆژیکیان هەیە لەچاو ئەوە کە دەکرێ زائیرێک پێش کردنەوەی دەرگای کتێبخانەکە پێشبینیی بکا، یەکجار زۆر کەمە. لێرەدا یەک دوو کتێبی بیرمەندی لیبراڵ و نەیاری سەرسەختی تۆتالیتاریسم، ڕیمۆن ئارۆن (وەک «پەنجا ساڵ بیرکردنەوە سیاسی»یەکەی و دوایین بەرهەمە تەواونەکراوەکەی ژیانی لەسەر ئەزموونی کۆتایی سەدە) — هەر ئەو کەسە کە لەو شوێنەدا کە مارکس ئایینی بە «ئەفیۆنی خەڵك» لە قەڵەم دەدا، ئەو مارکسیسزمی بە ئەفیۆنی ڕووناکبیران دەزانی- لەگەڵ کۆمەڵێک کتێبی پێوەندیدار بە پرەنسیپەکانی مارکسیزم-لێنینیزم کە پاش شەڕی دووەمی جیهانی بە زمانی فەڕانسەیي لە پێکەن چاپ کراون (وەک «دەوڵـەت و ئینقلاب» و «ئابووری و سیاسەت لە سەردەمی دیکتاتۆریي پرۆلتاریادا»ی لێنین و «پرەنسیپەکانی کۆمۆنیزم»ی ئێنگلس و «ئەنترناسیۆنالی چوارەم»ی ترۆتسکی)

تێكەڵی یەكدی بوون. هەر لەو بوارەدا كۆمەڵێك سەرچاوە كە لە رۆڵی فاكتەری نەژادی و جێگە و پێگەی نەتەوە لە تیئۆریی ماركسیستیدا دەكۆڵنەوە (بۆ نموونە توێژینەوەكانی ئامادۆ بۆردیگا و فرانسوا ماسپێرۆ)، هەروەها هێندێك سەرچاوە كە سەرنج دەدەنە مەرام و روانگەكانی ماركسیستەكانی جیهانی سێهەم (بۆ نموونە گۆڤارێكی ماركسیستەكانی ئەفریقا و راپۆرتێک سەبارەت بە فێستیڤاڵی جیهانیی لاوان لە دیدی وەفدی رێكخراوەكانی وڵاتانی دۆستەوە) سەرنج رادەكێشن.

بەڵام ئەوەی لەو بوارەدا باڵادەستە نەک لایەنی تیئۆریی ماركسیزم-لێنینزم، بەڵكوو لایەنە عەمەلی و مەیدانییەكەی وەدیهێنان و جێبەجێكردنی ئەو بیروباوەڕە و واقیعییەتی سیستمی كۆمۆنیستی لە سەدەی بیستەمدایە. زۆربەی بەرهەمەكانی پێوەندیدار بەو پرسەش لەو كتێبخانەیەدا ئامانجیان ئەوەیە كە وێڕای شیكردنەوەی سیستمی سیاسی و ئابووریی یەكێتیی سۆڤیەت، سەبارەت بە نیشانەكانی رزین و هۆكارەكانی زەواڵی سۆسیالیزمی مەوجوود هۆشیاری بدەنە خوێنەر. لێرەدا بۆ نموونە ئەم تیترانەمان دێتە بەرچاو : «دەسەڵاتی قەبزەكراو لە یەكێتیی سۆڤیەت» لە نووسینی هێلێن كارێر دانكۆس، «مافیا لە شووورەوی» لە نووسینی ڤێرژینی كوولۆدۆن، یا «نامەكانی میخائیل یەفیمۆڤ» سەبارەت بە دۆخی خراپی مافی مرۆڤ لەو وڵاتەدا. بێگومان بەشێك لە سەرچاوەكانی ئەم هۆشیارییە مێژووییە كە دوكتور قاسملوو لە ناوچەی ئێمەدا یەكەم كەس و تا ماوەیەكی زۆر تاقانە رێبەری سیاسی بوو ئازایەتیی ئەوەی هەبوو بە ئاشكرا بیڵێ و ئاكامگیریی بەكردەوەی لێ وەربگرێ، سەرچاوەی رەسمیی خودی دەسەڵاتی سۆڤیەتین، لە بەڵگەنامەكانی كۆنگرەی بیستەمی حیزبی كۆمونیستی

سۆڤیەتەوە لە ساڵی ١٩٥٦ (کە لەودا مەودا دانانی خرووچێف لەگەڵ ستالینیزم ئەفسانەی «هەرگیز هەڵەنەکردنی سۆسیالیزمی عیلمی وەك وڵامی موعەممای تاریخ»ی تێک شکاند) ڕا بگرە تا ریفۆرمخوازییە چارەنووسسازەکەی گۆرباچێف —»پێرێسترۆیکا، ڕوانینێکی نوێ لە وڵاتەکەمان و لە جیهان» (چەندین نوسخەی هەمان چاپ لە کتێبخانەکەدا هەیە)- و بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی نوێنەرانی گەلی سۆڤیەتی لە ١٩٨٩ کە ناوبراو وەک ئامرازێکی نیهادی بۆ شەرعیەت پێدان و جێبەجێکردنی پرۆژە ریفۆرمیستییەکەی خۆی دروستی کردبوو.

ئەگەر کتێبخانەدارێک لە چەشنی ئەوەی دوکتور قاسملوو لە بەیانییە بەهارییەکەی قەندیل مەبەستی بوو، کتێبەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە ڕێك بخاتەوە، پاش ریزکردنی سەرچاوەکانی سەرەوە، بەشێوەیەکی لۆژیکی ئەو کتێبانە دادەنێ کە باسی ئەلترناتیڤە مەوجوودەکەی دیکەی ڕۆئیای یەکسانیی مرۆڤ لەو سەردەمەدا دەکەن. لە کتێبخانەی ئەو پیاوەدا کە لە جەرگەی خەباتی قورسی چەکداریدا حازر بوو بۆ چەسپاندنی «سۆسیالیزمی دێموکڕاتیک» لە پڕۆگرامی حیزبەکەیدا تێچووی گەورەی تەشکیلاتی تەحەمول بکا، کۆمەڵێک سەرچاوەی خوێندراوە و کارلەسەرکراو سەبارەت بە «ئۆرۆکۆمۆنیزم» (کۆمۆنیزمی ئورووپایی) و ئەزموونی سۆسیالیست و سۆسیال دێموکڕاتەکانی بلۆکی ڕۆژئاوا (بۆ نموونە کتێبێکی کارل کۆرش دامەزرێنەری مارکسیسزمی ڕۆژئاوایی و کتێبێکی سانتیاگۆ کاریلۆ سکرتێری گشتیی پارتی کۆمونیستی ئیسپانیا) سەرنج ڕادەکێشن. دیارە لەو نێوەدا پڕۆژەی سۆسیالیستەکانی فەڕانسە لە هەشتاکان و باس و خواسی نێو کۆنگرەکانی پارتی سۆسیالیستی فەڕانسە (بەتایبەتی کۆنگرەی «ئێپینە« کە

کۆنگرەی یەکگرتنی بەرەی چەپ لە فەڕانسە و سەکۆی سەرکردایەتیی فرانسوا میتران بوو) جێگایەکی دیارتریان هەیە. چڵەپۆپەی ئەم کۆمەڵە سەرچاوەیەش ئەو کتێبانەی نێو کتێبخانەکەن کە لە ڕێگەی شیکردنەوەی سیستمی پارێزگاریی کۆمەڵایەتی لە ئورووپای کاپیتالیستی و دەوڵەتی ریفاهی لە سکاندیناوییەوە، پۆتانسیەل و هەر ئەودەم سنوورەکانی سۆسیال دێموکڕاسی دەخەنە ڕوو.

مێژوو

بە هۆگری و هەگبەیەکەوە کە دوکتور قاسملوو لەبواری مێژوودا هەیبوو، سروشتییە کە کتێبەکانی ئەم بوارە جێگەیەکی گرینگیان لە کتێبخانەکەیدا بۆخۆیان داگرتبێ. لێرەدا مێژووی نوێی جیهان بە قەڵەمی هەریەک لە ڤیکتۆر ئالێکساندرۆڤ و مارک فێرۆ و جەواهر لەعل نەهرۆ دیدێکی بەستێن ناسانە و تەنانەت دەروونناسانەی سیاسی بۆ مێژوومان دەدەنە دەست. هەروەها مێژووی ئینقلابەکانی جیهان بەتایبەتی ئینقلابی فەڕانسە سەرنج ڕادەکێشن. لە کتێبێکی ئالبێرت سابوولدا لەو بارەوە هەموو ئەو شوێنانەی کتێبەکە کە باسی هەڵوێستی هێزە نەریتییەکانی کۆمەڵگای ئەودەمی فەڕانسە بەتایبەتی کلیسا و ئەشرافیەت لە کاتی شۆڕشی فەڕانسەدا دەکەن بە قەڵەم (میداد)ێکی کاڵ خەتیان لەبن کێشراوە و ئیشارە کراون. هەر لە فەڕانسە، سەبارەت بە ڕاپەڕینی مانگی مای ١٩٦٨ی ئەو وڵاتە کە لەسەر بەستێنێکی سیاسی-کۆمەڵایەتی و لەڕاستیدا بەدژی کۆمەڵگای نەریتی و بۆ ئازادیی زیاتر و شل کردنەوەی کۆت و بەندە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێوە چوو، چەند سەرچاوەیەک لەو کتێبخانەیەدا دەبینرێ. لەسەر شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێرانیش چەند کتێبێک سەبارەت بەو ئینقلابە لە دیدی ئورووپاییەکانەوە وەک کتێبی «خومەینی، ئینقلابی خیانەت پێکراو» لە نووسینی ژان پیەر پیشار و کریستیان دۆلانوا دەبینرێ.

هەر لەبواری مێژوویی‌دا زۆر بیۆگرافی و ئۆتۆبیۆگرافیی کەسایەتییە سیاسییە ناودارەکانی جیهان لە کتێبخانەکەی د. قاسملوودا وەبەر چاو دەکەون. لێرەدا ژیان و بەسەرهاتی ستالین و تیتۆ و چەند جلْد داستانی ژیانی مووسۆلینی بە قەڵەمی ئاندرێ بریسۆ کە خاتوونێکی ئێرانی بەناوی پەریچێهری سابیتی «بە ئاواتی سەرکەوتنی خەباتی گەلی کورد و رزگاریی میللەتی ئێران لەم رۆژگارە تاڵ و خەمناکە» پێشکەش بە دوکتور قاسملووی کردووە لەگەڵ بیرەوەرییەکانی مارشاڵ ڤاسیلێفسکی قارەمانی شەڕی ستالینگراد و بیرەوەرییەکانی هێنری کیسێنجێر بوونە ماڵاوسێی یەکتر. بەڵام دیسان فەڕانسە بەشی شێری وەبەر کەوتووە : جگە لە بیۆگرافی و بیرەوەرییەکانی ژەنراڵ دوگۆل و فڕانسوا میتران (بە قەڵەمی خۆی لەژێر ناوی «مێشەنگوین و ئەندازیار» کە مانیفێستی وی بۆ فەتحی دەسەڵات لەپێناوی وەدیهێنانی ئیدئالەکان و لەسەر بنەمای بیروباوەڕە)، هێندێک لە سەرچاوەکان باسی ژیان و خەباتی کەسانی لە ناوچەی ئێمەدا کەمتر ناسراو دەکەن، وەک ژۆرژ کلێمانسۆ سەرۆک وەزیری سەرەتای سەدەی بیستی فەڕانسە کە سەرسەختانە داکۆکیی لە جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت کردبوو و لە کۆمەڵگای دژە یەهوودی ئەوسادا ئازایانە داکۆکیی لە کاپتن دریفووز-ی بە رەگەز جوولەکە کردبوو کە بە ناهەق تۆمەتبار کرابوو کە خیانەتی بە وڵات کردووە، هەروەها پیەر مەندێس فرانس گەورە سیمای کۆمارەکانی سێهەم و چوارەمی فەڕانسە کە وڵاتەکەی لە ڤیەتنام هێنابووە دەر. ئەم کتێبە کە پزیشکێکی فەڕانسەیی بەناوی رۆنی رووزۆ لەبری پێشکەشی بە فەڕانسەوی لەسەری نووسیوە «خۆڕاگری.. خۆڕاگری.. خۆڕاگری!»

و ئادرەس و ژمارە تەلەفونی خۆی لە مارسەی بۆ بەجێ هێشتووە، یەکێک لەو ئاخرین کتێبانەیە کە دوکتور قاسملوو خستوویەتە نێو کتێبخانەکەیەوە.

بەڵام هەژێنەرترین و رەنگە بەنرخترین کتێبی ئەم بەشە کتێبێکە بەناوی «پیاوێکی جیاواز» بە قەڵەمی ژیل پێرۆ کە بەسەرهاتی هانری کوریەل دەگێڕێتەوە کە خەباتگێڕێکی جوولەکەی کۆمۆنیست و لایەنگری جیهانی سێهەم بوو و لە هێندێک وڵاتی عەرەبی وەک میسر و ئەلجەزایر نەخشی داکۆکیکارانە لە گەلانی ژێردەستەی نواندبوو. هانری کوریەل کە لە سەردەمێکدا کە کەس بیری لە شتی وا نەدەکردەوە هەوڵی دەدا فەلەستینیەکان و ئیسرائیلییەکان پێک بێنێ هەتا کێشەی خۆیان لەرێگەی ئاشتیخوازانەوە چارەسەر بکەن، ساڵی ١٩٧٨ لە پاریس تێرۆر کرا. کاتێك رۆژهەڵاتناس و کورددۆستی فەرانسەیی مەدام جۆیس بلۆ لەسەر ئەم کتێبە دەنووسێ «پێشکەش بە عەبدولرەحمان، لەگەڵ سۆز و لایەنگریی سەرسەختانەم بۆ خەباتی پیرۆزی»، بێگومان فکری بۆ ئەوە نەدەچوو کە رۆژێک چەند سەت کیلۆمیترێک ئەولاتر دوکتور قاسملووش هەر بەدەم خەونی ئاشتییەوە تێرۆر دەکرێ..

کێشەکانی جیهانی سێهەم

کێشەکانی جیهانی سێهەم تەوەرێکی دیکەی خوێندنەوەکانی دوکتور قاسملوو بووە. ئەگەر بەشێک لە بەرهەمەکانی ئەم تەوەرە سەرنج دەدەنە درۆنگی و نایەکسانییەکانی نێوان وڵاتانی باکوور و وڵاتانی باشوور (بۆ نموونە کۆمەڵێک سەرچاوە سەبارەت بە بزوتنەوەی وڵاتانی بێلایەن، گۆڤاری فەڕانسەیی «دوو جیهانەکە» یان کتێبی «بێزاریی مەینەتبەشان لە نەزمی جیهانی» لە نووسینی ژان زیگلەر سیاسەتمەدار و کۆمەڵناسی بەناوبانگی سویسی و لایەنگری بەجیهانیبوونێکی دیکە)، ئەوانەی دی زۆرتر باسی نالێکی و دینامیزمە نێوخۆییەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم دەکەن کە لێرەدا سەبارەت بە دنیای عەرەب و ئەگەری شۆڕش و نوێبوونەوە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەرهەمی نووسەرانی وەك محەممەد حوسێن هەیکەل و سەبارەت بە ئەفغانستانیش کۆمەڵێک سەرچاوەی وەک چەند ژمارەی تایبەتیی «گۆڤاری سەردەمە تازەکان»ی ژان پۆل سارتر و کتێبی «لە قەفەسی ورچدا»ی ڕۆژنامەوانی فەڕەنسیی بەبارمتەگیراو لە ئەفغانستان ژاک ئابووشار دەبینرێن. ئەمریکای لاتینیش لەنێو ئەو کتێبانەدا جێگەیەکی دیاری هەیە، بۆ نموونە کتێبی «ڕەگە هەڵدڕاوەکانی ئەمریکای

لاتین» ی ئێدوارد گالیانا و «گرکانی نیکاراگوا» کە خاتوونی رۆژنامـەوان گلۆریاتۆنیا هێنریکیز (کە لەگەڵ کارۆل پرۆنهووبێر لە یەک دەورانـدا د. قاسملوویان ناسیوە) بە دوو زمانی ئیسپانیایی و فەڕانسەیی لەسەری نووسیوە «بەڕێز قاسملوو! خەباتی گەلان بۆ رزگاری سنوور ناناسێ، مەگەر نا؟!».

ڕۆژهەڵاتناسی و كوردۆلۆژی

بوارێکی دیکەی زۆر بەرجەستە لەنێو کتێبەکانی دوکتور قاسملوودا ڕۆژهەڵاتناسییە. دوکتور قاسملوو جیا لەوە کە پێوەندیی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژهەڵاتناسانی ناسراوی جیهان هەبوو و ئەوەشی کردبووە بەستێنێک بۆ ڕاکێشانی سەرنج و پشتیوانیی فەرهەنگییانی دنیای دەرەوە بۆ لای مەسەلەی کورد، بۆخۆیشی لە نیوەی دووەمی حەفتاکانی زایینیدا لە ئەنستیتۆی زمان و شارستانییە ڕۆژهەڵاتییەکانی پاریس مامۆستا بوو و بوونی چەند ژمارەیەک لە بوڵتەنەکانی ئەو ئەنستیتۆیە لەنێو کتێبخانەکەدا ئەو دەورەیە لە ژیانی ئەکادیمی و فەرهەنگیی دوکتور قاسملوومان وەبیر دێنێتەوە. لێرەدا هەروەها زۆر کتێب و سەرچاوە سەبارەت بە ئێراناسی و خولیای فەڕانسەوییەکان بۆ ئیسفەهان دەبینرێ (بۆ نموونە «بەرەو ئیسفەهان»ی پیەر لۆتی و «ئیبن سینا یا ڕێگای ئیسفەهان»ی ژیلبێر سینۆوێ).

بەڵام زۆربەی بەرهەمەکان لێرەدا کوردۆلۆژی بە زمانەکانی بیانی بەتایبەتی فەڕانسەیی دەگرنەوە. لەسەر کتێبەکەی کریس کۆچێرا (بزوتنەوەی نەتەوایەتیی کورد)، ئەدیبی کوردی تورکیە، مەمۆ یەتکین کە بەپێی زانیارییەکانی کاک حەسەنی قازی لەو سەردەمەدا کە لە لەهستان ژیاوە د. قاسملووی ناسیوە

و لەبواری کوردۆلۆژیدا خاوەنی کتێبخانەیەکی بەنرخە، ساڵێک پێش شۆڕشی گەلانی ئێران بە ڕێنووسی لاتینی بۆ د. قاسملووی نووسیوە «بوهار هاتیە سەر چیایێ وەلاتێ من. تو ماموستایێ من، کال و کەکێ من! ل سەر وێ چیای گولەکی.. هێڤیدارم کو بوهارێ دێ درێژ و شاد ببە بۆ گەلێ مەی کورد». تێزەکەی عیسمەت شەریف وانلی لەسەر کوردستانی عیراق، بیرەوەرییەکانی نورەدین زازا، کۆمەڵێک دەقی ئەدەبی و فۆلکلۆریی کوردی هەڵبژاردەی جۆیس بلۆ لەژێر ناوی «بیرەوەریی کوردستان»، سیاحەتنامەی ئەولیای چەلەبی کە ماموستای نەمر سەعید ناکام پێشکەشی د. قاسملووی کردووە، شەرەفنامە، کتێبەکەی حەسەن ئەرفەع لەسەر مێژووی کوردەکان کە دوکتور قاسملوو لە «چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی»دا لە ریزی ئەو دەگمەن سەرچاوانەدا کە لە کۆتایی کتێبەکەدا هێناونی ناوی بردووە، و نامیلکەیەک بە زمانی تورکی لەسەر کوردستانی ئێران لە نووسینی خودی د. قاسملوو کە ناوبراو لە زۆر شوێن ئیشارەی پرسیار و پەراوێزی بۆ نووسیوە، لەو کتێب و سەرچاوانەن کە لەو بەشەدا دەبینرێن.

هەر لێرەدا کتێبێکی فەڕانسەیی لە نووسینی کریستیان مۆر بەناوی «کوردەکانی ئەمڕۆ» لەو بارەوە سەرنج رادەکێشێ کە بەرگەکەی بریتییە لە نیگارێکی دەستکرد کە لەودا د. قاسملوو بە جلوبەرگ و جەمەدانەی کوردیەوە لەپێش گوندێکی کوردستان راوەستاوە. دڵنیام ئەوانەی دژایەتیی د. قاسملوویان لەگەڵ فەردپەرەستی و ئایکۆن سازی لە کەسایەتییە سیاسییەکان لەبیرە، بە دیتنی بەرگی ئەو کتێبە کەمێک سەریان سووڕ دەمێنێ.

پێوەندیی نێودەوڵەتی و ژیئۆپۆلیتیك

وەک ئاماژەی پێ کرا، ئەو بوارەی زۆرترین ژمارە لە کتێبەکانی نێو کتێبخانەکەی بۆخۆی تەرخان کردووە بواری ژیئۆپۆلیتیک و پێوەندیی نێودەوڵەتی و ململانێ جیهانی و ناوچەییەکانە. لەو بەشەدا سەرچاوەکانی پێوەندیدار بە شەڕی سارد و ڕکابەریی سیاسی و نیزامیی ئەمریکا و شووڕەوی و جێگە و پێگەی ئورووپا لەو نێوەدا زۆر بەرجەستەیە کە لەو بارەوە بەرهەمی پسپۆڕانی وەك برێژینسکی ڕاوێژکاری بە ڕەچەڵەک لەهستانیی جیمی کارتێر بۆ ئەمنیەتی میللی و ڕێژیس دوبرێ کە ڕابردوویەکی لەگەڵ شۆڕشی کووبادا هەبوو و دواتر بوو بە ڕاوێژکاری فرانسوا میتران، وەبەرچاو دەکەون. هەر لەو بوارەدا کتێبی «لەنێو نهێنیی شازادەکاندا» سەرنج ڕادەکێشێ کە بریتییە لە وتووێژی ڕۆژنامەوانی بەناوبانگی فەڕانسەیی کریستین ئۆکرەنت لەگەڵ بەرپرسی پێشووی سرویسە نهێنییەکانی فەڕانسە. کریستین ئۆکرەنت هەمان ئەو خانمەیە کە دوایین وتووێژی تەسویریی لە زیندان لەگەڵ ئەمیر عەباسی هوەیدا ئەنجام دا و پێش هێرشی هاوپەیمانەکانیش بۆ سەر عیراق لە ژانویەی ١٩٩١دا وتووێژی لەگەڵ سەدام حوسێن کرد. ئەو کە دووەمین هاوژینی بێرنارد کوشنێریشە، لەسەر کتێبەکە بۆ دوکتور قاسملووی نووسیوە «پێشکەش بە دۆستمان

عەبدولڕەحمان، چونکە ئەویش یەک لەوانە!» (واتە یەکێک لە شازادەکانە؛ مەبەستی ئەوەیە یەکێک لە گەورە پیاوانی ئەم جیهانەیە). هەروەها ژمارەیەکی زۆر گۆڤار و سەرچاوەی گشتگیری پێوەندیدار بەو بوارە وەک گۆڤاری ئەنستیتۆی توێژینەوەی ستراتژیکی فەڕانسە و چەندین ژمارەی ساڵنامەی ڕۆژنامەی لومۆند سەبارەت بە بارودۆخی سیاسیی جیهان و ئەتڵەسەکانی ژیئۆپۆلیتیک کە ژێرار شالیان لەسەر یەکێکیانی نووسیوە «ئەو ئەتڵەسە کە پێشکەشە بە هێلێن و ڕەحمان باسی شتگەلێک دەکا کە ئەوان لێی شارەزان»، لەم کتێبخانەیەدا دەبینرێن. هەر لەو بەشەدا کۆمەڵێک سەرچاوەی تایبەت بە لێکدانەوەی کێشە ناوچەییەکانیش بەتایبەتی شەڕی ئێران و عیراق و ئانالیزی نیزامیی ئەو شەڕە و دوورەدیمەنەکانی یەکلابوونەوەی وەبەرچاو دەکەون (بۆ نموونە کتێبێکی پاولا باڵتا بەناوی «ئێران و عیراق، شەڕێکی پێنج هەزار ساڵە» و مەوسووعەی چەند جلدیی ئەو شەڕە بە زمانی عەرەبی).

شەڕ

هێلێنا کرووليش (نەسرین قاسملوو) لە کتێبەکەی خۆی بەناوی «ئورووپاییەک لە سەرزەمینی کوردەکان»دا دەنووسێ دوکتور قاسملوو قسەیەکی ئاندرێ مالرۆی لەسەر کوتە کاغەزێک نووسیبۆوە کە دەڵێ «شەڕم پێ خۆش نەبوو، بەڵام شەڕم کرد». لە کتێبخانەی ئەو رووناکبیرە بەفەرهەنگ و پەروەردەیەی ئورووپادا کە بەبێ ئەوەی هەرگیز لەژیانیدا کاری نیزامیی کردبێ دەبوو رێبەرایەتیی بزوتنەوەیەکی بەربڵاوی چەکدارانە بکا، بەشێوەیەکی لۆژیکی تووشی هێندێک کتێب و نامیلکە سەبارەت بە بواری شەڕ و خەباتی پارتیزانی بووم. کتێبێک کە لەو تەوەرەدا لە هەموویان زیاتر سەرنجی راکێشام لەبارەی گاریبالدی، رێبەری سیاسی و نیزامیی سەدەی نۆزدەی ئیتالیاوە نووسراوە کە لەوێدا د. قاسملوو چەند شوێنێکی کتێبەکەی ئیشارە کردووە و خەتی لەبن کێشاون. بۆ نموونە لە لاپەڕە ٢٥٨ی کتێبەکەدا ئەو رستەیە کە دەڵێ «گاریبالدی بۆی گرینگ بوو کە سەرکردایەتیی جۆرە هێزێک بکا کە تەواو لەگەڵ ئامانج و ستراتژییەکەی خۆی یەک بگرێتەوە». لە لاپەڕە ٣٠ی هەمان کتێبدا ئەو خوێنەرەی لە هەر باخچەیەیەک گوڵی خۆی دەچنی خەتی لەبن ئەو شوێنە داوە کە دەڵێ «ئەو کاتە لە ئیتالیا بە زیندانیانی سیاسییان دەگوت کاربۆناری». کۆمەڵێک کتێب

و نامیلکەی دیکە هەر لەبواری تاکتیکەکانی شەڕی پارتیزانی وەک «شەڕە شۆڕشییەکان»ی کۆلۆنێل گابریەلی ئەمریکایی و «هونەری شەڕ»ی ژەنراڵ سۆن تزووی چینی و کۆمەڵە راپۆرتێک لەسەر موقاومەتی ئەفغانیەکان لەریزی ئەو کتێب و نامیلکانەدان کە تاوتوێی پارامێترەکانی شەڕی پارتیزانی دەکەن.

هاوار و هانای ئینسانی

بەڵام ئەو سەردارەی حازر نەبوو چەك بە جەنگاوەرەكانی دابنێ و هەمیشە ورەی وەبەر پێشمەرگەكان دەنا كە هەتا دروستبوونی هەلومەرجی چارەسەری سیاسی درێژە بە خەبات و خۆڕاگریی چەكدارانە بدەن، قەت شەڕی وەک حاڵەتێک چاو لێ نەدەكرد كە لەودا هەموو ڕەفتارێك ڕێگەپێدراو بێ. بەمجۆرەیە كە لە لاپەڕە ١٥٩ی كتێبەكەی گاریبالدیدا د. قاسملوو خەتی لەبن ئەو شوێنەش داوە كە باسی شەڕی سۆلفێرینۆ دەكا كە چلۆن باوكی قانوونی بەشەردۆستی، هانری دونان، پاش دیتنی گیان دەرچوونی بریندارانی شەڕ، هاتۆتە سەر ئەو قەناعەتە كە پێویستە چوارچێوە و ڕێساگەلێک بۆ ئەوە دابنرێ كە لە مەیدانی شەڕدا ئینسانیەت وەبەرچاو بگیرێ. جگە لەمەش، لەنێو كتێبەكاندا زۆر جار تووشی نوسخەكانی كۆنڤانسیۆنەكانی ژنێڤ و ڕاگەیاندراوی جیهانیی مافی مرۆڤ (چاپی لیبراسیۆن) و ڕاپۆرتەكانی ئامنێستی ئەنترناسیۆنال و زۆر سەرچاوەی دیكەی پێوەندیدار بە مافی مرۆڤ و قانوونی بەشەردۆستی دەبین.

هەر لەبواری هاوار و هانای ئینسانیدا دوو كتێبی وەزیری دەرەوەی پێشووی فەرانسە و دۆستی ناسراوی گەلی كورد، بێرنارد كوشنێر وەبەرچاو دەكەون. یەكەمیان پێش شەهید بوونی د. قاسملوو، د. كوشنێر لەگەڵ

ماریۆ بێتاتی (پرۆفسۆر لە زانکۆی «پانتیۆن-ئەساس»ی پاریس) سەبارەت بە «ئەرکی دەستێوەردانی مرۆیی» نووسیویەتی و چوار پزیشکی فەرانسەیی هەرکامەیان لە گۆشەیەکی لاپەڕەی یەکەم پێشکەشیان بۆ د. قاسملوو لەسەر نووسیوە. یەکیان دەڵێ «ئەم مەئموورییەتە داستانێکی راستەقینە بوو. سپاس کە دەرفەتت پێداین گەلەکەت بناسین و خۆشمان بوێ». یەکی تریان دەنووسێ «ئەم مەئموورییەتە جارێ هەر لە نیوەیدایە، بەڵام هەر لە ئێستاوە دەزانین کە قەت لەبیرمان ناچێتەوە». کتێبەکەی دیکەی کوشنێر لەژێر ناوی «نەهامەتیی ئەوانی دیکە« دوای مەرگی قاسملوو نووسراوە و نووسەر چاپی کتێبەکەی پێشکەش بە «عەبدولڕەحمان قاسملوو و سەید بەهائەدین مەجرووح» کردووە. بەهائەدینی مەجرووح ئەکادیمیک و سیاسەتمەدارێکی ئەفغانی بوو کە وەك د. قاسملوو ئەویش لە پاریس خوێندبووی و وەک د. قاسملوو ئەویش هەر سەری لەرێی ئاشتی دانا و بەم «سووچە» تێرۆر کرا. تەنانەت زۆر تاڵ و تاسێنەرە کە کتێبخانەکەی د. قاسملوو چەندین کتێب و نامیلکەی سەبارەت بە تێرۆریزم و نەخشی کۆماری ئیسلامی هەم لە تێرۆریزمی نێودەوڵەتیدا و هەم لە تەسفیەی تا ئەوکاتی جیابیراندا تێدایە.

ئەدەب، شێعر، زمان

ئەوەی تا ئێرە باسمان کرد هەمووی سیاسەت بوو. بەڵام خۆ لە ئاسۆی خەیاڵی قاسملوودا هەر «بیری لێنین» نەبوو، «باخەکانی سەمەرقەند»یش هەبوو. لە پەنا و لەپاڵ کتێبە سیاسییەکاندا، ئەدەبیات وەک بوارێکی هەرە جێگای پەسند و هۆگریی د. قاسملوو بوارە باڵادەستەکەی دیکەی کتێبەکان پێک دێنێ. بەرهەمە ئەدەبییەکان بە زمانەکانی بێگانە بەتایبەتی فەڕانسەیی یەکجار زۆرن و دەیان ڕۆمان بە قەڵەمی ڤیکتۆر هۆگۆ و باڵزاک و زۆلا و سیمنۆن و چەندین ئانتۆلۆژیی شێعری فەڕانسەیی و هۆنراوەکانی بۆدلێر و کۆکتۆ و ژاک پرێڤێر و ڕۆنێ شار لەو کتێبخانەیەدا پاڵەپەستۆی یەکتر دەدەن. لەنێو ڕۆمانەکاندا هێندێکیان کە هەم ناسراوترن و هەم زیاتریش ڕەنگی خوێنرانەوە و بەکاربرانیان پێوە دیارە سەرنج ڕادەکێشن و ئەولاتر لە زەوقی ئەدەبیی د. قاسملوو، ئیلهامی فەرهەنگی و حەساسییەتی ئینسانیی ئەومان چاکتر بۆ دەردەخەن. بۆ نموونە «نامە ئێرانییەکان»ی مۆنتسکیۆ، «رووحی شاد»ی ڕۆمەن ڕۆلانی هیومانیست و عەداڵەتخواز، «سەت ساڵ تەنیایی» بە فەڕانسەیی، «مەسیح لە ئیبۆلی ڕاوەستا»ی کارل لیڤی کە باسی ڕەنج و بەدبەختیی خەڵکی گوندێکی ئیتالیا دەکا.

ڕۆمانی «شەوی پیرۆز» یا «لەیلەتولقەدر»ی تاهیر بن جەلوون (هەر

بە فەڕانسەیی) کە حەز و حەسرەتەکانی کچێک دەگێڕێتەوە بابی لەبەر ئەوەی کوڕی نەبووە هەر لە منداڵییەوە بە کوڕ بە خەڵکی ناساندووە و بەشێوەیەکی شاعیرانە بەڵام بێڕوحمانە ئازاری ژنبوون لە کۆمەڵگای ڕۆژهەڵاتیدا وەسف دەکا، لەلایەن تیمێکی ڕێکخراوی یارمەتییە دەرمانییە نێونەتەوەییەکان (ئا. ئێم. ئ)یەوە پێشکەش بە د. قاسملوو کراوە. ڕۆمانی «جوانی خوداوەند» کە بەناوبانگترین ڕۆمانی ئاشقانەی فەڕانسەیی لە سەدەی بیستەمدایە، پزیشکێکی ڕێکخراوی پزیشکانی جیهان لەبەر خۆیەوە لەسەری نووسیوە «بەهۆی مەئمووریەتەکەمەوە کاتم نەبوو ئەم ڕۆمانە تەواو بکەم، بەڵکوو ڕۆژێک هەر لە کوردستان تەواوی بکەم و ئەو ڕۆژەش ڕۆژێك بێ کە مەهاباد ئازاد بووبێ!». ڕۆمانی «هەڵبژاردنی سۆفی» کە داستانی ژنە جوولەکەیەکی دەربازبووی ئۆردووگاکانی نازی دەگێڕێتەوە کە ناچار کراوە لەنێوان ئەو دوو منداڵەیدا کە لەبەر دەستی نازییەکاندا ماون هەڵبژێرێ کامەیان بە زیندوویی بمێنێ، خانمێکی فەڕانسەیی لە پێشەکییەکەیدا نووسیویەتی «بۆ (ئا. ئێر. ژێ)، لەلایەن لایەنگرێکی سەرسەختی خۆتەوە». «ئا. ئێر. ژێ» پیتەکانی یەکەمی عەبدول-ڕەحمان-قاسملوو بە فەڕانسەوییە و کورتکراوەی ناوەکەیەتی کە دۆستە قەدیمییە خارجییەکانی د. قاسملوو، بە یاد و بە عادەتی سەردەمی نهێنیکاری و ڕاوەدوونان، ئێستاش کاتێک خۆ بە خۆ باسی د. قاسملوو دەکەن، لە جیاتی ناوی تەواوی ئەو، هەر ئەو چەند پیتە بەکار دەبەن. ئەو خاتوونە بۆخۆیشی ناوی تەواوی خۆی نەنووسیوە و لەجیاتی ئیمزا تەنیا پیتەکانی یەکەمی ناو و ناوبانگی خۆی لەسەر کتێبەکە بەجێ هێشتووە.

بەڵام لەنێو هەموو ڕۆمانەكاندا ئەوەی لە هەمووان زیاتر سەرنجی ڕاكێشام و هەژاندمی شاكارێكی نووسەری لوبنانی ئەمین مەعلوف بوو. ئەمن هەر لە كۆلێژەوە لە ڕێگەی دەرسی «الأدب و النص»ی عەرەبییەوە لەگەڵ ناوی ئەمین مەعلوف ئاشنا ببووم. كاتێكیش چوومە فەڕانسە یەكەم ڕۆمانی درێژی فەڕانسەییم كە خوێندەوە ڕۆمانێكی ئەو بوو. ئەو ڕۆمانەم ئەوەندە بەدڵ بوو كە كاتێك ساڵی ١٩٩٨ لە ستراسبورگ چاوم بە ئەمین مەعلوف كەوت و لەو دیدارەدا كتێبێكی تری خۆی (ناسنامە بكوژەكان)ی پێشكەش كردم، ئیجازەی وەرگێڕانی ڕۆمانەكەم لێ وەرگرت (كە دواتر لەبەر ئەوەی ئەحمەدی مەلا دەست و بردی لێ كردبوو، پاشگەز بوومەوە). ئەو ڕۆمانە ڕۆمانی سەمەرقەند بوو. «سەمەرقەند» ڕۆمانێكی مێژوویی‌یە كە داستانی ژیانی شاعیری شەراب و فەلسەفە، خەییام، و تاقە دەستنووسی چوارینەكانی بە خەتی خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە كە بە ریوایەتی ڕۆمانەكە پاش هێرشی مەغوولەكان لە سەدەی یازدەدا ون بووە و نزیك بە هەزار ساڵ دواتر ڕۆژهەڵاتناسێكی ئەمریكایی كە دایك و بابی لە خۆشەویستیی خەییام ناویان ناوە عومەر، دەیدۆزێتەوە و هەوڵ دەدا وێڕای مەعشووقە ئێرانییەكەی (شیرین)، دەستنووسەكەی خەییامیش دەربازی ئەوپەڕی ئەتلانتیك (ئۆقیانووسی ئەتڵەس) بكا. كەچی چارەنووس وا دەكا كە «ڕوباعیات» لەنێو كەشتیی تایتانیكدا بۆ هەمیشە غەرقی ئۆقیانووسەكان بێ و «شیرین»یش ئەگەرچی لە خنكان ڕزگاری دەبێ، بەڵام ئەویشی بۆ هەمیشە لە كەنارەكان لێ بێسەروشوێن دەبێ و تا سەر لە خۆی دەپرسێ داخوا لە بنەڕەت ڕا «شیرین»ێك هەبووە یا هەر

دروستکراوی خولیا و خەیاڵی رۆژهەڵاتدۆستانەی خۆی بووە و هیچی دیکە.

بە بیانووی ئەم بەسەرهاتە شاعیرانەیە و لەپشت داستانی گەڕان بەدوای گەنجینەکان و دۆزینەوە و هەوڵی رزگارکردنیان و سەرەنجام سەرلەنوێ و بۆ هەمیشە لەدەستدانەوەیان، نووسەر لەڕاستیدا سەفەری گەنجینەیەکی گەورەتر لەو شتە رواڵەتیانە و هەموو ئەو رێگر و مەترسییانەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە لە ناوچەی ئێمەدا هەڕەشە لە درەوشانەوەی ئەو گەنجینەیە دەکەن کە ئەویش بریتی‌یە لە: ئازادی. ئەمین مەعلوف لە «سەمەرقەند»دا بەدرێژیی هەزار ساڵ مێژووی ئێران و ناوچە، چەندین لاپەڕەی کۆن و تازە لە ململانێ سیاسی و فەرهەنگییەکانی ئەو دەڤەرەمان بۆ هەڵدەداتەوە. مێژوویەک کە لەودا ئارەزووی ئینسانەکان بۆ ئازادی و ئازاد ژیان بەردەوام بەهۆی فاناتیسم و تاریکپەرستانی وەک تەریقەتی حەسەن سەباح و هاوشێوەکانی سەردەمی هاوچەرخیانەوە سەرکوت دەکرێ. نزیکانی د. قاسملوو هۆگریی ناوبراو بۆ خەییامیان چاک لەبیرە و دڵنیام بە خوێندنەوەی سەمەرقەند و سەرنجدان بە نیشانە و تێماکانی نێو ئەو رۆمانە زۆر شتی فەزای زێهنی و کەسایەتیی تایبەتیی د. قاسملوویان دێتەوە یاد. لەسەر یەکێک لەو دوو نوسخەیە کە لە کتێبخانەکەی د. قاسملوودایە و کریستیان مۆر پیشکەشی کردووە نووسراوە :»ئەم رۆمانە بێگومان یارمەتیت دەدا کە شەوانی درێژی زستانی کورد زووتر تێپەڕ بکەی»...

هەر لەبواری ئەدەبیدا هێندێک بەرهەمی پێوەندیدار بە ئەدەبیاتی رووس و سلاڤیش دەبینرێن. بۆ نموونە گۆڤارێکی ئەدەبیاتی رووسی بە زمانی ئینگلیسی یان داستانێکی تەنزنووسی چێک یارۆسلاڤ هاسێك کە بەسەرهاتی سەربازێک

لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا دەگێڕێتەوە. لەنێو ئەم کتێبەدا ئینشای پێشمەرگەیەکی حیزبی دێموکڕات کە وا دیارە لەنێو حیزبدا فێری خوێندنەوە و نووسین بووە خۆی حەشار دابوو کە بە زمانێکی جیددی و جوان باسی ژیانی پێشمەرگایەتی دەکا. بوونی ئەو ئینشایە راست لەنێو ئەم کتێبەدا لانیکەم بۆ من پرسیارخوڵقێن بوو و قەت نازانرێ چۆنەکاي ئەمیان ئەویانی لە باوەشی خۆیدا پاراستوە.

لە ئەدەبیاتی فارسیدا جگە لە هێندێک بەرهەمی ناسراوی وەک شاهنامە کە دیارە ژمارەیان لە کتێبخانەکەدا زۆر نیە یا نەماوە، چەند کتێب و نامیلکەیەکیش بەهۆی پێشکەشییەکانیانەوە کە وەبیر هێنەرەوەی حاڵ و هەوای سەردەمی خۆیانە، سەرنجیان راکێشام. عەلی میرفترووس ئێراناسی دانیشتووی فەرانسە کتێبی «آوازهای تبعیدی» ی خۆی «بە ئاواتی ئێرانێکی ئازاد و کوردستانێکی خودموختار» پێشکەش بە د. قاسملوو کردووە. نیعمەتی میرزازادە کە لەگەڵ د. قاسملوو لە چوارچێوەی کانوونی نووسەرانی ئێراندا یەکتریان ناسیوە، بە مەبەستی «تەجدیدی ئیرادەت»، «گوڵخەشم»ەکەی خۆی داوە بە د. قاسملوو و یادنامەی ئوستاد کامڕانی نەجاتوڵلاهی کە مامۆستای زانکۆی پۆلیتێکنیکی تاران بوو و ساڵی ١٣٥٧ لە خۆپێشاندان بەدژی رێژیمی شادا شەهید کرابوو، لەلایەن «دایکی ئوستادی شەهید»ەوە پێشکەش بە د. قاسملوو کراوە.

ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر ئەدەبیاتی کوردی، رۆمانەکانی حەمەدۆک کە وەرگێڕی کوردی وەک «یادگارێکی بچووک» پێشکەش بە «هاوڕێ و مامۆستای گەورە»ی خۆی کردوە، «ئەودیوی چیا» کە شکور مستەفا بە لەحنێکی عیرفانی و زەردەشتیانە لەسەری نووسیوە «بۆ مامۆستا و پیرم کاکی

گەورەم»، دیوانی مەولەوی کە مەلا عەبدولکەریمی مودەریس پێشکەش بە «جەنابی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو»ی کردووە، هەروەها دیوانی شاعیرانی وەک حاجی قادری کۆیی و شێخ نووری شێخ ساڵح و ئەحمەد موختارجاف و بێگومان گۆران کە لەگەڵ د. قاسملوو سەردەمێک لە زانکۆی بەغدا هەردووکیان مامۆستا بوون و د. قاسملوو یەکجار هۆگری شێعرەکانی بوو، دەبینرێن.

لەبواری زمانی کوردی و زمانناسی و زمانسازیدا تێزەکەی ئەمیری حەسەن پوور لەسەر کاریگەریی فاکتەری زمان لەسەر گەشەکردنی نەتەوە و کتێبەکەی تۆفیق وەهبی لەسەر ریشەکانی زمانی کوردی بە ئینگلیسی و «زمانی یەکگرتووی کوردی»ی د. عێزەدین مستەفا رەسووڵ و چەندین ژمارەی گۆڤاری کۆڕی زانیاریی کورد کە کاتی خۆی د. قاسملوو یەکێک لە هاوکاران و ئەندامانی بەرجەستەی بووە و عەبدولقادری دەباغی ژمارەیەکیانی پێشکەش بە د. قاسملوو کردووە، هەروەها هێندێك نوسخەی گۆڤاری گەلاوێژ و رۆژی کورد و رۆژی کوردستان سەرنج رادەکێشن. جیا لەوانەش، هەر لەبواری زماندا، کۆمەڵێک وشەنامەی وەک فەرهەنگی ئینگلیسی-عەرەبی-فەڕەنسی، فەرهەنگی عەرەبی-چێکی، فەرهەنگی ئابووریی رووسی-چێکی، و فەرهەنگی رووسی-کوردیی قەناتی کوردۆی دۆستی و فەرهەنگی کشتوکاڵ کە مەعرووف قەرەداغی بۆ مامۆستا هێمنی ناردووە دەبینرێن و ژمارە و چەشنی فەرهەنگەکان کاربوردێکی زۆر فرەوانتر لە پێویستییەکانی فێربوون یا تێگەیشتن لە زمان لەلایەن خاوەنەکەیانەوە دەردەخا. خۆش ئەوە بوو فەرهەنگێکی شەراب و بورجێکی خۆشەویستییش (تایبەت بە مانگی لەدایکبوونی د. قاسملوو) خۆی خزاندبووە نێو فەرهەنگەکان!

بەجێهێشتنی کۆشک

ئەمن هەر لە منداڵییەوە لەگەڵ فەزای فەرهەنگی و زێهنیی د. قاسملوو ئاشنام. لەنێو سەت دەسخەتیشدا دەسخەتی د. قاسملوو لە یەکەم روانیندا دەناسمــەوە. بـەڵام لە نووسینەوەی ئـەم کورتە گێڕانەوەیەی گەشتەکەم بەنێو کتێبخانەی د. قاسملوودا و ناوهێنانی هێندێك لە کتێبەکاندا، بۆ من زۆر گرینگ بوو کە لە داوی وەسوەسەیەکی سیاسیی «پۆست مۆرتێم» (پاش مردووان) نەکەوم و بە زۆری زۆرداری و بە دڵی خۆم کتێبخانەیەکی فەرزی بۆ د. قاسملوو بە دروست کردن نەدەمەوە. دەبوایە کتێبەکان هەر ئەوەندەی کە هەبوون و بەو جۆرەی دیتوومن و لێکم کردوونەوە باس بکەم.

لەسەریەک دەتوانین بڵێین کتێبخانەکەی د. قاسملوو کە پەنجەرەیەکی هەرچەند سنووردار بەڵام بەنرخ بەسەر پانتایی ژیان و خەبات و کەسایەتیی ناوبراو و پێچ و قۆرتەکانی نێو ئەم پانتاییەدایە، کتێبخانەیەکی زۆرتر سیاسی، زیندوو، کاربۆردی و بەرۆژی سەردەمی خۆیەتی. هەر لەو کاتەدا بوونی ژمارەیەکی زۆر بەرهەمی غەیرە سیاسی و بەگشتی فرەچەشنیی بوار و بابەتەکانی نێو ئەم کتێبخانەیە فرەوانی و دەوڵەمەندیی دنیای زەینی و مەعریفیی خاوەنەکەیمان بۆ دەردەخا.

ڕەنگە بۆ زۆر کەس سەرسووڕهێنەر بێ کە کتێبخانەی زانایەکی وەک د. قاسملوو هەر ئەو چەند سەت جلْد کتێبەی تێدا بێ و لەنێو کتێبەکانیشدا زۆر شت کە پێمان وایە هەبوون نەبن یا ڕەنگە نەمابن. جیا لەو تێبینیانەی لە سەرەتادا سەبارەت بە هۆکاری کەمبوون یا کەمبوونەوەی کتێبەکان و سروشتی ئەو کتێبانە باسم کرد، بە باوەڕی من هەر ئەو سنوورداربوونەی ژمارەی کتێبەکانە کە بایەخی کتێبەکان دەباتە سەر. کتێبەکان بە ژمارە سنووردارن بەڵام بە نێوەرۆک سنوور ناناسن، وەک چۆن بیری سیاسی و خولیای ئینسانیی د. قاسملوو نە سنووری دەناسی، نە تابوو.

کتێبخانەکە هەروەها بۆی دەرخستم کە بۆ د. قاسملوو، هەروەک چۆن خودی کۆمەڵگا نابێ بکرێتە عەتیقەخانەی ڕوانگە و نەریتە قەتیسماو و چەقبەستووەکان، کتێبیش لەگەڵ هەموو کەڵک و بایەخی، شتێک نیە جگە لە ئامرازێک بۆ ئاڵوویر و جێگوڕکەی زانیاری و گۆشەنیگا جیاوازەکان، ئامرازێک کە دەبێ یارمەتی بە نیسبی مانەوە و سەیالیەتی بیروباوەڕەکان و ئاوەڵا بوونی ڕێچکە جیاوازەکانی پێشکەوتن و مۆدێلەکانی پێکەوەژیان لە کۆمەڵگادا بکا.

لە کونجی هەرە ئاخر و خوارەوەی کتێبخانەکەی د. قاسملوودا دوو سەرچاوەم دەرهێنان کە بەپێی پێوەرەکانی ئەو کتێبخانەدارە عیلمییەی د. قاسملوو لە بەیانییە بەهارییەکەی قەندیلدا مەبەستی بوو، نەدەبوایە لە پەنای یەك داندرابان، بەڵام ئەمن لە پەنای یەکم دانانەوە. نەک هەر لەبەر ئەوە کە دەمویست کتێبخانەکە وەک خۆی بەجێ بێڵم، بەڵکوو لەبەر ئەوە کە خودی هاواڵ بوونی ئەو دوو نامیلکەیە بەس بوو بۆ وێناکردنی خولیای

فرەچەشنی ئەو پیاوەی خەمی گەلەکەی بە تەلاناندا لە کۆڵێ نابوو، کەچی هەروا ئاشقە ژیانیش مابۆوە. سەرچاوەی یەکەم «قانوونی خودموختاریی کاتالۆن» بە ئینگلیسی بوو کە ساڵی ١٣٦٥ د. قاسملوو لەگەڵ خۆی هێنایەوە کوردستان و لە حیزبی دێموکراتدا بە زمانی فارسی بە چاپی گەیاند. سەرچاوەکەی دیکەش، دیوانی «گوڵەکانی خراپە»ی بۆدلێر بوو کە کابرایەکی فەڕانسەیی لەجیاتی پێشکەشی ڕوو بە دوکتور قاسملوو لەسەری نووسیوە:

«دەزانم ئەتۆش وەک من لەو باوەڕەدای کە ڕێگای ئازادی بە خۆشویستنی جوانیدا تێدەپەڕێ!»

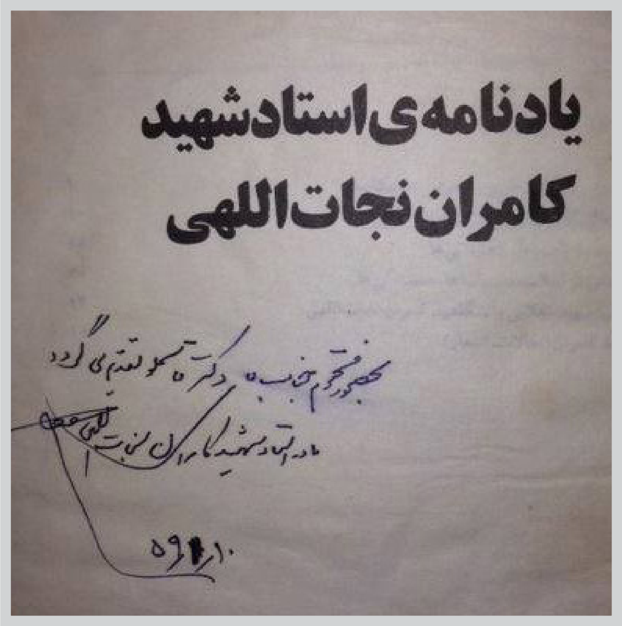

یادنامه‌ی استاد شهید
کامران نجات اللهی

بحضور محترم جناب دکتر [illegible] تقدیم می‌گردد
مادر استاد شهید کامران نجات اللهی
۵۹/۱/۱۰

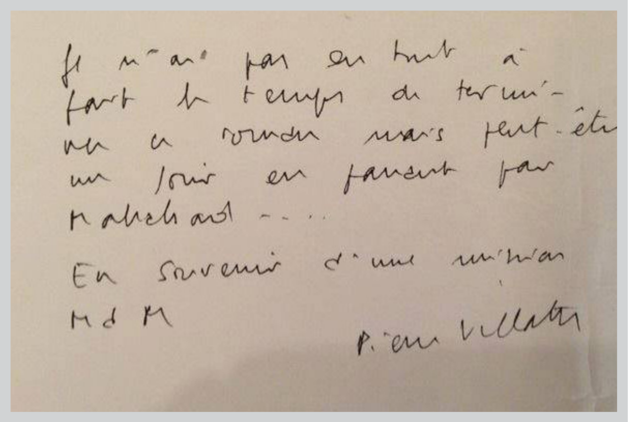

Je n'ai pas eu tout à fait le temps de terminer ce roman mais peut-être un jour en passant par Mahabad...

En souvenir d'une [illegible]

Md M

Pierre Villatte

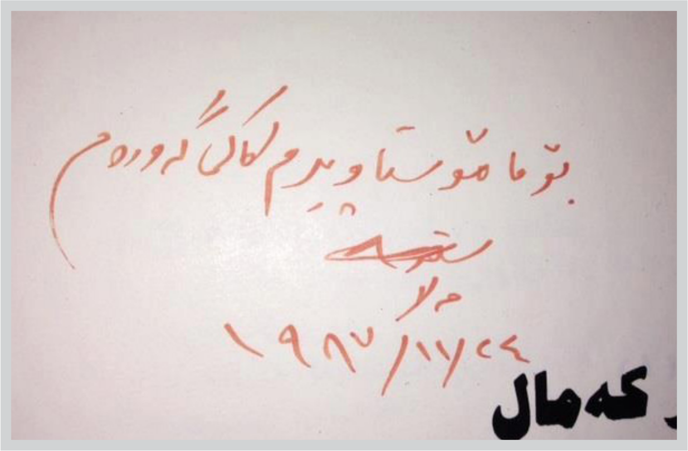
١٩٨٧/١١/٢٤
كەمال

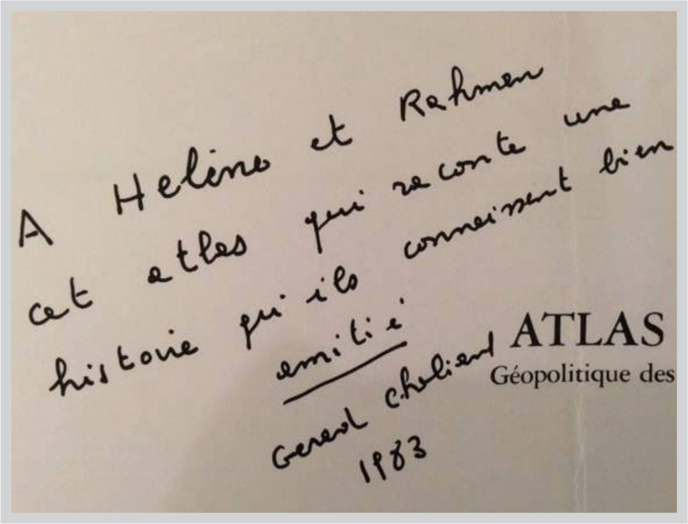
A Helène et Rahman
cet atlas qui raconte une
histoire qu'ils connaissent bien
amitié
Gerard Chaliand
1983
ATLAS
Géopolitique des

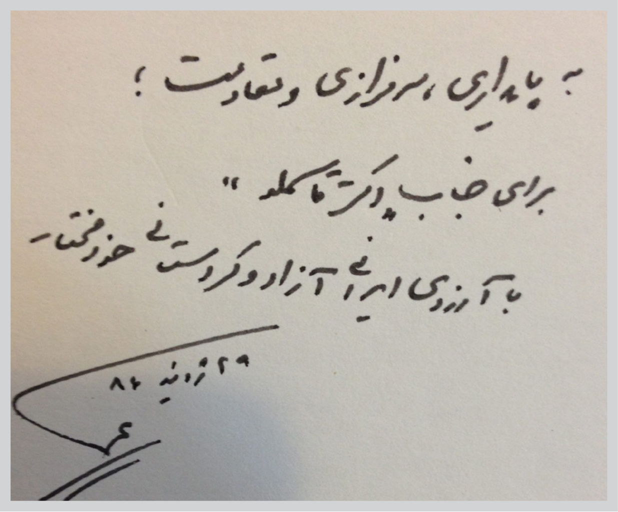
به پایداری، سرفرازی و مقاومت؛
با آرزوی ایرانی آزاد و کردستانی خودمختار
۲۹ ژوئیه ۸۶

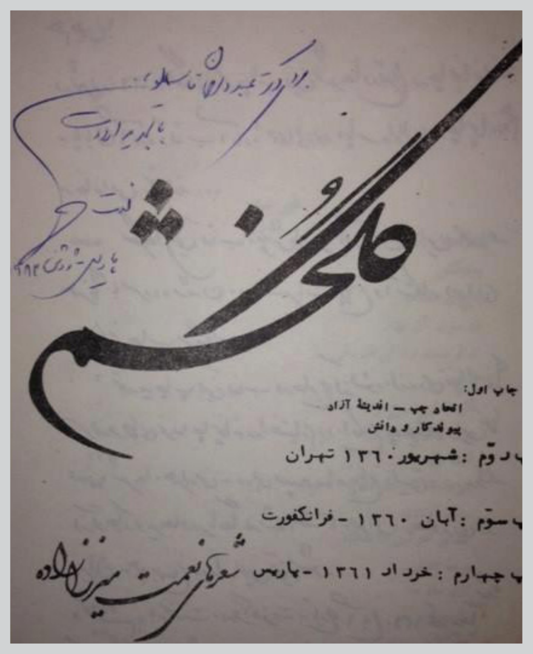
چاپ اول:
اتحاد چپ ــ اندیشهٔ آزاد
پیوندکار و دانش
دوم : شهریور ۱۳۶۰ تهران
سوم : آبان ۱۳۶۰ ـ فرانکفورت
چهارم : خرداد ۱۳۶۱ ـ پاریس
شعرهای نعمت میرزاده

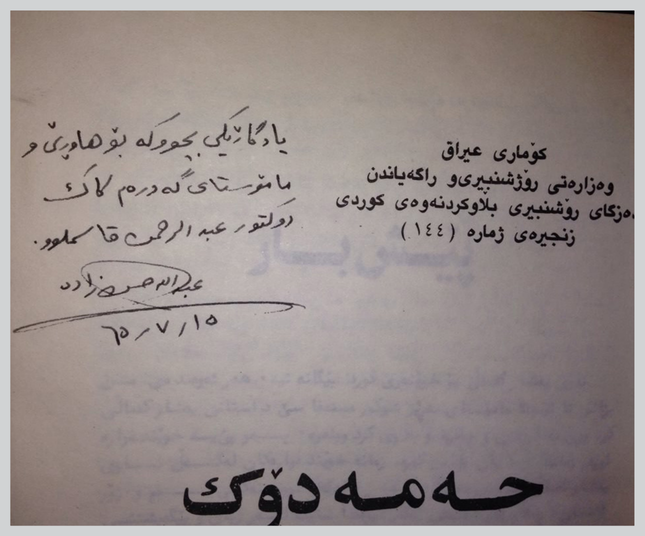

کۆماری عیراق
وەزارەتی رۆژشنبیریو راگەیاندن
ەزگای رۆشنبیری بلاوكردنەوەی كوردی
زنجیرەی ژمارە (١٤٤)

یادگارێکی بچووکە بۆ هاوڕێ و
مامۆستای گەورەم کاک
دوکتور عبدالرحمن قاسملوو.

عبدالله حسن زادە
١٥/٧/٦٥

حەمەدۆك

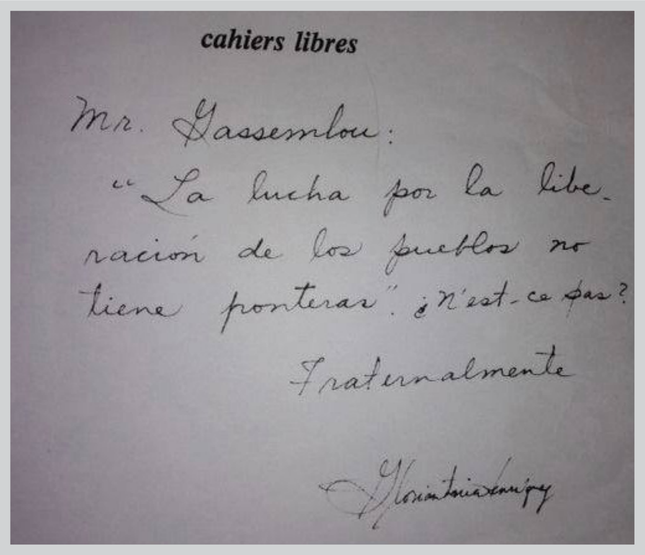

cahiers libres

Mr. Gassemlou:
"La lucha por la libe-
ración de los pueblos no
tiene fronteras". ¿N'est-ce pas?
Fraternalmente

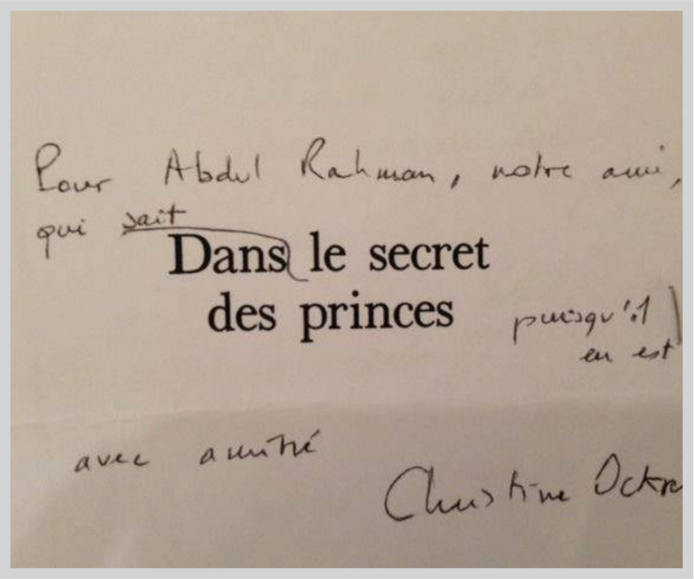
Pour Abdul Rahman, notre ami,
qui sait
Dans le secret
des princes
puisqu'il
en est
avec amitié
Christine

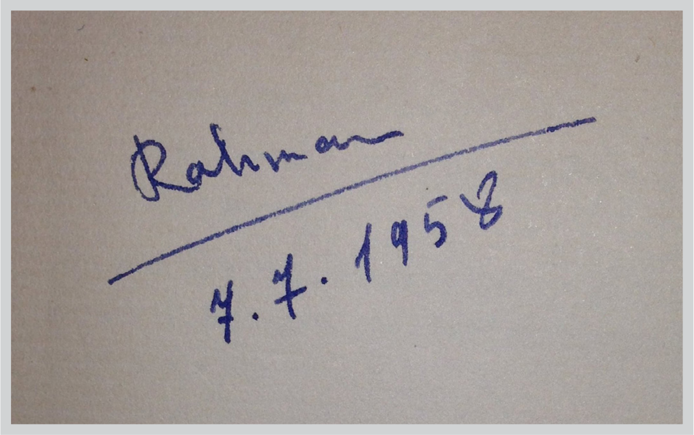
Rahman
7.7.1958

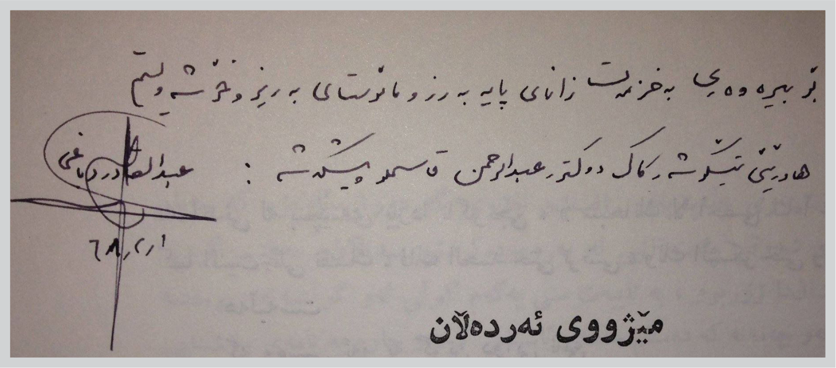
بۆ بیرەوەری بەخزمەت زانای پایەبەرز و مامۆستای بەرێز و خۆشەویستم

هاوڕێی تێکۆشەر کاک دوکتور عبدالرحمن قاسملو پێشکەشە :

عبدالقادر ...

مێژووی ئەردەڵان

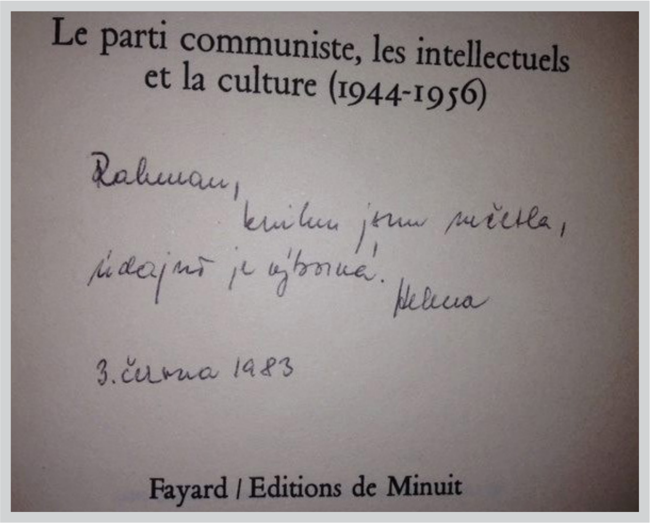
Le parti communiste, les intellectuels et la culture (1944-1956)

Rahman,

knihu jsem měla,

[illegible] je výborná.

Helena

3. června 1983

Fayard / Editions de Minuit

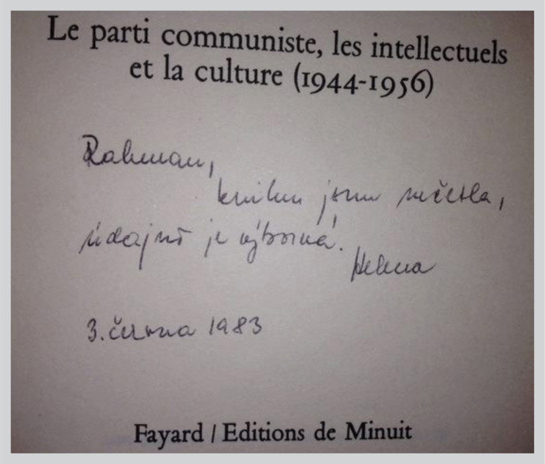

Le parti communiste, les intellectuels
et la culture (1944-1956)

Rahmane,
knihu jsem měla,
nedojmů je úžasná.
Helena

3. června 1983

Fayard / Editions de Minuit

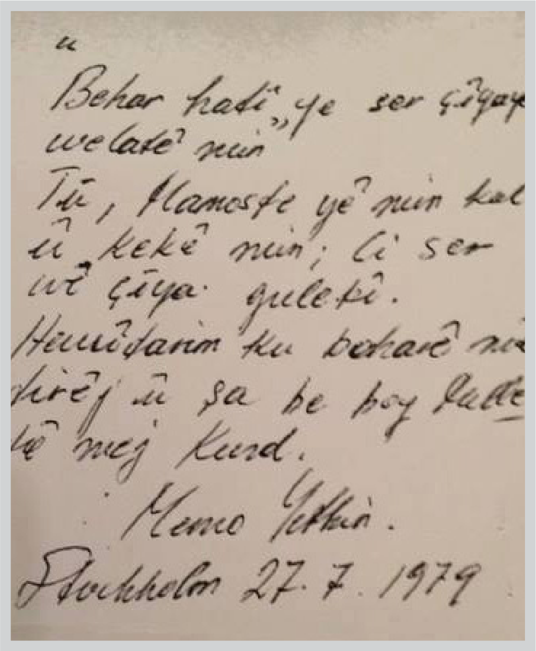

"
Behar hati, ye ser çiyayê
welatê min
Tu, Mamoste yê min kal
û kekê min; li ser
wê çiya qulêtê.
Hêvîdarim ku beharê me
dirêj û şa be boy hemû
lê mej kurd.
Memo Yetkin.
Stockholm 27. 7. 1979

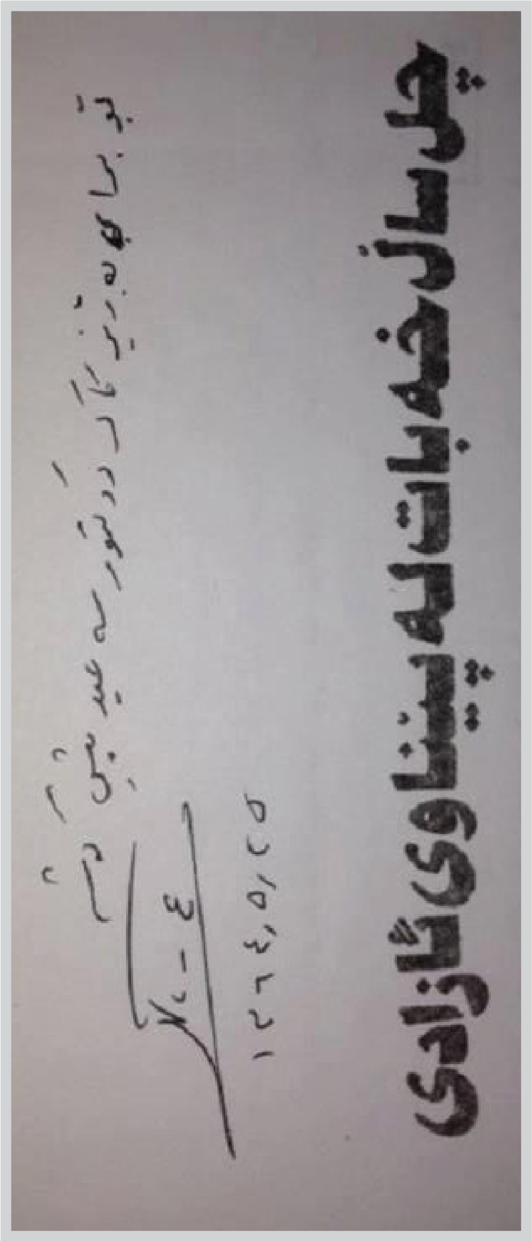
چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی

بیری لێنین و باغەکانی سەمەرقەند: گەشتێک بەنێو کتێبخانەکەی دوکتور قاسملوودا

ئاسۆی حەسەن زادە

”

کتێبەکان بۆنی دوکتور قاسملوویان لێ دەهات، هەر ئەو کتێبانە بوون کە لە ساڵانی سەختی خەباتی شاخدا، بەدەم هاڕەی تەیارەی دوژمن و هاژەی تاڤگەکانی کوردستانەوە، لەنێو چادر و لەژێر کەپرەکاندا، هاوڕێ و هاودەمی کاتە کەمتر ئازاد و ئارامەکانی بوون. دەتگوت گەلەریی مێژوون؛ ڕەنگی تێپەڕینی ڕۆژگاریان گرتبوو و دیار بوو سێبەری سەدە و هەزارەیەکی نوێیان بەسەردا کشاوە. پڕ بوون لە سەرەقەڵەمی خۆی و دەسخەتی ئەو نووسەرانەی کتێبەکانیان پێشکەش کردبوو. "تاریکستانی ئەشباح" نەبوو ئەو کتێبخانەیە، چراخانی ئەڕواحی گەش و ڕووناک بوو...

“

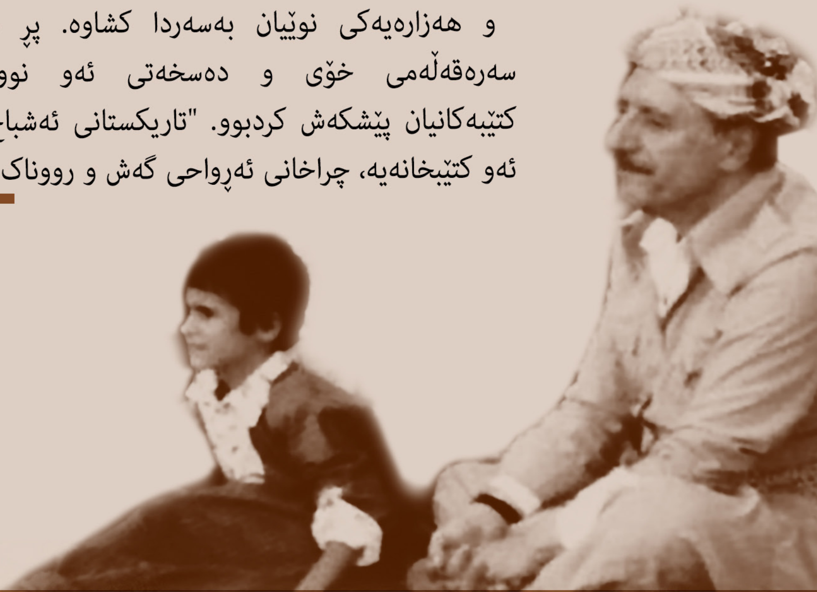

خولیای فرەچەشنیی ئەو پیاوەی خەمی کەلەکەی
بەتەلانان دا لە کۆڵی نابوو، بەڵام هەروا ئاشقە ژیان مابۆوە.